

הרב צבי אי' נויגרשל

מצוות אהבת ה' במשנת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה ב,ב: "האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ונאמר את ה' אלהיך תירא. והיאך היא הדרך לאהבתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול". הרחבת דברים נמצאת בדברי הרמב"ם בהלכות תשובה י,ג: "וכיצד היא האהבה הראויה? שיאהב את ה' אהבה יתירה עזה מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד." ובהמשך בה' ו: "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בליבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי, ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה... אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו. על פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט אם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו."

מצוות אהבת ה' מתקיימת בדעת שיודע את ה'. מכאן שפירוש ביטוי של הרמב"ם "מיד הוא אוהב" הוא, בו זמנית, ולא לאחר מכן בתכיפות. וכן כתב הרמב"ם "וכבר בארנו פעמים מספר כי האהבה כפי ערך ההשגה"¹. וכן פירש במו"נ א,לט את הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך": "הכוונה שתשים תכלית כל מעשיך השגתו." מצוות אהבת ה' מתבצעת אפוא על ידי השגת ה'. השגת ה' אפשרית אך ורק בדרך אחת: "ואין שם דרך להשיגו אלא על ידי מעשיו, והם המורים מציאותו" (מו"נ א,לד) - אין להגיע להשגת ה' אלא על ידי התבוננות במעשיו הנפלאים.

בספר המצוות מצוות עשה ג' כתב הרמב"ם: "שציוונו לאהבו יתעלה, וזה שנתבונן ונשכיל מצוותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג, וזאת היא האהבה המחויבת. ולשון ספרי: לפי שנאמר 'ואהבת את ה' אלקיך' איני יודע כיצד אוהב את המקום, תלמוד לומר: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך' - שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. כבר

1 מו"נ ח"ג פרק נא, הוצאת מוסד הרב קוק, תרגום הר"י קאפח, עמ' תה. וכן כתב: "כבר בארנו במשנה תורה כי האהבה הזו לא תהיה אלא בהכרת המציאות כפי שהיא ובתבוננות בחכמתו בה" (מו"נ ח"ג פרק כח, עמ' שלח).

ביארו לך כי בהשתכלות תתאמת לך השגה, ויגיע התענוג, ותבוא האהבה בהכרח."

בשני המקורות סבור הרמב"ם כי אהבת ה' היא השתכלות, והיא מתקיימת בדעת שיודע את ה'. אבל בהלכות יסודי התורה מושא ההשתכלות היא הבריאה, ובספר המצוות מושא ההשתכלות היא התורה - "נשכיל מצוותיו". מקור דבריו בספר המצוות הוא דברי הספרי המצוטטים. בספר החינוך, מצוות אהבת ה',² נמשך אחר דברי הרמב"ם בספר המצוות מצ' תיח: "וענין המצוה שנחשוב ונתבונן בפקודיו ופעולותיו עד שנשיגהו וכו' כלומר, שעם ההתבוננות בתורה תתיישב האהבה בהכרח."

וקשה:

א. בהלכות יסודי התורה התעלם הרמב"ם מדרשת חז"ל בספרי. ב. בספר המצוות הוא אינו מפרט ומסביר ענין ההתבוננות "במעשיו וברואיו הנפלאים הגודלים ויראה מהם חכמתו". נראה להסביר את הדברים לאחר העיון בספרי. וזה לשון הספרי (ואתחנן פס' לג): "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. רבי אומר: למה נאמר? לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, איני יודע כיצד אוהבים את המקום, תלמוד לומר, והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך - הן הדברים האלה על לבך, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומתדבק בדרכיו".³ הסיומת "ומתדבק בדרכיו" מגלה את משמעותו המיוחדת של הספרי לפי שיטת הרמב"ם.

ההתדבקות בדרכי ה' עניינה כפי שמפרש הרמב"ם בהל' דעות א, ה-ו: "ומצווים אנו ללכת בדרכים האלה הבינוניים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר יוהלכת בדרכיו. כך למדו בפירוש מצוה זו: מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון; מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכינויים - ארך אפיים ורב חסד וכו' - להודיע שהן דרכים טובים וישרים, וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי חכו". המצווה להידבק בה' פירושה להידבק בדרכיו, כלומר: להכיר את מידות הנהגתו של ה', להפנימם ולהגשימם בחיים.

ועתה נוכל להסביר סדר הדברים ברמב"ם: במשנה תורה בהלכות יסודי התורה עוסק הרמב"ם במצוות ידיעת מציאות ה', היותו בורא עולם ומנהיגו

2 מצווה תיח, הוצאת מכון ירושלים, כרך ג, עמ' קמו.

3 ספרי, הוצאת אי"א פינקלשטיין, ביהמ"ד לרבנים ניו יורק, עמ' 59.

וידיעת אחדותו. במצוות ידיעה אלו מתקיימות המצוות אהבת ה' ויראת ה'. בכל אלה עוסק הרמב"ם בפרק א הלכות א-ז, ובפרק ב הלכות א-ב. מצוות אלה מתקיימות על ידי התבוננות בהתגלות האלוקית בבריאה - מעשיו וברואיו הנפלאים, בהם מתגלה החכמה האלוקית. המקבילה בספר המצוות היא מצוות עשה א-ב.

מצוות עשה ג עוסקת בחיוב של הכרת הנהגת ה', בחיוב של הכרת מידות ה', כדי להפנימם ולהגשימם בחיים. הכרה זו, שיחד עמה מתקיימת מצוות אהבת ה', מושגת על ידי התבוננות והשתכלות בהתגלות האלוקית האחרת - ההתגלות בתורה, במצוותיו ופקודיו "הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום" בהם מתגלה הרצון האלוקי. המקבילה במשנה תורה היא בהלכות דעות פרק א הלכה ה-ו. שני המקורות ברמב"ם עוסקים בשני נושאים שונים. במשנה תורה הנושא הוא הכרת מציאות ה' המושגת על ידי התבוננות בבריאה, ובהכרה זו מתקיימת בחינה אחת של מצוות אהבת ה'. בספר המצוות מצוות עשה ג הנושא הוא הכרת מידות ההנהגה האלוקית, המושגת על ידי התבוננות בתורה ומצוותיה, ובהכרה זו מתקיימת בחינה אחרת של מצוות אהבת ה'.